

Makale Geliş | Received: 09.03.2022
Makale Kabul | Accepted: 30.08.2022
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2022
DOI: 10.20981/kaygi.1085365

İbrahim GÜNAYDIN

Dr. | Dr.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, TR
Mimar Sinan Fine of Arts University, Faculty of Science and Literature, Department of Philosophy, Istanbul, TR
ORCID: 0000-0002-2794-594X
ibrahimgunaydin1@gmail.com

Eleştirel Bir Deneme: Heidegger'in Düşüncesi Bağlamında "Logos"a Dair Yeni Bir Karakterizasyon

Öz: Bu çalışma *logos* sözcüğünün yeniden karakterizasyonuna dair girişim niteliğinde bir araştırmadır. Araştırma sürecinde mümkün merteye Heidegger'in fenomenolojik yöntemi dikkate alınacaktır. Heidegger'in 1927 yılında yayımlanmış eseri *Varlık ve Zaman*'in "Mukaddime"sinin "İkinci Bölümü"nde geçen "logos"a dair açıklamalar çalışmanın kapsamını oluşturacaktır. Çalışma dört aşamada araştırmasını ortaya koyacaktır. Bu aşamaların ilkinde logos kavramına genel bir bakış yapılacaktır. İkincisinde Heidegger'in, *Varlık ve Zaman* isimli kitabında *logos* sözcüğünü nasıl ele aldığı, hangi yöntemi izlediği ve bu yöntemin dayandığı temel tezler soruşturmaya tabi tutulacaktır. Üçüncü aşamada Heidegger'in fenomenoloji anlayışı özelinde "alêtheia", "gösteren", "gösterilen", "fenomen", "görünüş" gibi terimler fenomenolojik ilişkiler özelinde tartışılacaktır. Bunun yanında bu çalışmanın yapmış olduğu şey özünde *logosa* dair fenomenolojik bir açıklama olduğu için fenomenolojik açıklamayı açıklama, çalışmanın kapsamına ayrıca girecektir. Bu açıklamaya yardımcı olması için "explain" ve "interpret" sözcükleri devreye sokulacaktır. "Logosun Yeniden Karakterizasyonu" adlı dördüncü aşamadaysa çalışmanın asıl meselesi olan *logos* sözcüğü ele alınarak aslına uygun bir şekilde nasıl ifade edilebilir olduğu sorgulanacaktır. **Anahtar Kelimeler:** Logos, Karakterizasyon, Hermeneutik, Fenomenoloji, Fenomenolojik Yöntem.

A Critical Essay: New Characterization of "Logos" in The Context of Heidegger's Thought

Abstract: This study is an attempt critical research on the recharacterization of the word logos. In this research process, Heidegger's phenomenological method will be taken into account as much as possible. Explanations on the *logos* in the "Second Chapter" of Heidegger's "Preface" of *Being and Time*, published in 1927, will form the scope of the study. The study will present its research in four stages. In the first of these stages, an overview of the concept of logos will be made. In the second of these stages, the following subjects will be investigated: how Heidegger handles the word *logos* in his book *Being and Time*, what method he follows here, and what are the main theses on which this method is based. In the third stage, the terms "alêtheia", "signifier", "signified", "phenomenon", "semblance" will be discussed in Heidegger's phenomenology understanding. As a matter of fact, each of these are terms with which this study directly or indirectly relates. In addition, what this study has done is essentially a phenomenological exposition of the *logos*. Therefore, this exposition will also be included in the scope of the study. The words "explain" and "interpret" will be used to aid this exposition. In the fourth stage, "Recharacterization of the *Logos*", the main issue of the study, the word *logos*, will be discussed and it will be questioned how it can be expressed in accordance with its original form.

Keywords: Logos, Characterization, Hermeneutic, Phenomenology, Phenomenological Method.

1. Logos Kavramına Genel Bir Bakış

Logos sözcüğü düşünce tarihinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Herakleitos dünyanın kökeninde ve tüm süreçlerinde her yeri kaplayan bir *logos*tan bahseder. Sabit bir yasaya göre her şeyin ateşten kaynaklandığını söyleyen Herakleitos *logos*un kendisini aynı zamanda ateşin kendisi olarak da görür (Turner 1903: 55). Herakleitos'un *logos*una dair şu üç şey ön plana çıkar: 1. *Logos*, Ksenophanes'in dünya tanrısı gibi ezeli ve ebedîdir; 2. Hem maddi hem de manevi dünyadaki her şey *logos* aracılığıyla gerçekleşir, böylelikle o ortak ya da evrensel kozmik bir ilke olarak ortaya çıkar; 3. Bu *logosa* uymak ve böylece kendisini doğanın geri kalanıyla uyumlu hale getirmek insanın görevidir (Arnold 1911: 17).

Platon *Devlet* adlı eserinde bu terimle "ruhun düşünce sorunlarıyla ilgili kısmı"na gönderimde bulunur (Audi 1999: 518). Nazile Kalaycı'nın çevirmenliğinde Platon'un *Phaidon: Ruh Üzerine* adlı eserinde *logos* sözcüğü metin boyunca farklı şekillerde tercüme edilmiş, yorumlanmıştır. Örneğin Kalaycı tarafından ilgili kitabın 47. sayfasında *logos*, "söz", 52'de "neden", 53'te "kanıt", 66'da "konuşma", 113'te

"önerme", 145'te "sav", 197'de "düşünce" şeklinde çevrilmiştir (Platon 2012). Aristoteles, ilk ilkeler üzerinden bir *logos* sunar ve terimi "açıklama, tez, argüman" anlamlarında kullanır (Audi 1999: 518). Bunun yanında evrendeki olayların önceden belirlenmiş olduğunu varsayarak kaderci bir düşünce üzerine kurulu olan Stoacılık, dünyayı sınırsız bir güç ve iyi niyetle yöneten yüce bir Tanrı'nın insanlarda *logos* (divine word) şeklinde tecelli ettiğini düşünür (Arnold 1911: 17). Dolayısıyla *logos* Stoacı düşüncede "ilahi düzen" in kendisini gösterir. Neo-Platonist çevrede bu terim "duyulur dünyada sergilenen anlaşılır, düzenleyici güçler" olarak düşünülür (Audi 1999: 518). Diğer taraftan Yunan ve Musevî düşünce tarzlarının kaynaşmasını yapan Yahudi Philo, "hikmet" (wisdom) sözcüğünün yerine *logos* [word] sözcüğünü ikame eder. Bu sözcük onun eserlerinde Tanrının yayılışı, ortaya çıkması, suduru şeklinde tanımlanır (Arnold 1911: 23). Ayrıca bu terim Hıristiyanlıkta, "Tanrı'nın Sözü"nü, "Onun yaratılıştaki etkinliğinin somutlaşması" nı imlerken Yeni Ahit'teyse bu terim "Mesih'in kişiliği" ne atıfta bulunur. (Audi 1999: 518).

Klasik felsefe üzerine çalışmalar yapmış olan William Keith Chambers Guthrie (1906-1981), Yunan felsefe tarihi üzerine yazmış olduğu serinin *A History of Greek Philosophy: The Earlier Presocratics and The Pythagoreans* isimli ilk kitabında Grekçede *logos* sözcüğünün anlamına dair birçok farklı kullanım aktarır. Bunlardan bazıları şöyledir: "söylenen veya yazılan herhangi bir şey (anything said or matter written)", "kurmaca ya da gerçek olsun bir öykü ya da anlatı (a story or narrative whether fictitious or a true history)", "durum veya koşulların açıklaması (explanation of situation or circumstances)", herhangi bir şeyi hesaplama/tartma (an account of anything)", "haberler, müjdelere (news, tiding)", "konuşma, söylev (a speech)", "genel olarak konuşma (talk, conversation in general)", "ölçü, tam veya gerekli ölçü (measure, full or due measure)" "yazışma, ilişki, orantı (correspondence, relation, proportion)", "genel ilke ya da kural (general principle or rule)" (William Keith Chambers Guthrie 1962: 419-423).

Guthrie'nin Grekçede *logosun* kullanımlarına dair dile getirdiği bu anlamlar incelendiğinde ilk olarak bu sözcüğün söylenen bir şeye gönderimde bulunduğu

görüüyor. Ancak burada söylenilen şeyin kendisinin ilk olarak nerede ve nasıl bir pozisyona sahip olduğu pek anlaşılammamaktadır. Acaba söylenilen şey olarak *logos* doğaçtan söylenilenden mi ibaret yoksa bir yerde yazıyla düzenli bir şekilde kayıt altına alınan şeyin sonrasında söylenilmesi mi olarak mı düşünülebilir? Belki de bu söylenilenin yeri ve nasıllığı zihinsel olabilir. Bu durumda doğaçtan olmasından ziyade zihinsel bir süreç bu söylenilene eşlik ediyordur. Bunun yanında özellikle bu *logos* sözcüğünün gönderiminde öykü, hikâye, anlatı gibi kurmaca ya da gerçeğe dair yazılan şeylere dair bir içerik de söz konusudur. Bu içerik, *logos* olan şeyin doğaçtan söylendiği esnada varlık alanına çıkmadığına işaret eder. Diğer deyişle bu içerik *logosun* ilk olarak yazılan sonrasında söylenilen şeyi imlediği izlenimini verir. Ancak yine *logos* genel olarak bir konuşmanın da kendisine gönderimde bulunur. Burada yer alan genel konuşma ölçülü olması itibariyle duygularını ve düşüncelerini bir dilin sözcükleriyle anlatmak şeklinde düşünülmelidir. Dolayısıyla bu söylenilen şey en genel anlamda bir düşüncenin aktarımıdır. Bunu yanında *logos* özelinde bu söylenilen şeyin de alelade bir şey olmadığı, bilakis bunun bir durum açıklaması ve bu açıklamanın ölçülmüş, tartılmış ve hesaplanmış bir şey olması da söz konusudur. Böylelikle *logosun* ilkesel bir şey olduğu da ortaya çıkmış olmaktadır. Zaten *logosun* içerikleri arasında, dinleyenlere belli bir düşünceyi anlatmak, bir duyguyu aşlamak ereğiyle yapılan coşkulu, güzel konuşma olarak ifade edilen söylev de vardır. Söylevler başlı başına ölçülülük üzerine kurulu, orantılı olma esasıyla hareket eden, bütünsel bir şekilde ilişkiler ağını ortaya koyan konuşmalardır. Bu bağlamda söylev anlamındaki *logos*, gerçek yaşamın somut olgu ve olaylarıyla doğrudan doğruya bir özdeşlik ilişkisi kurulmasına elverişli olduğu gibi yaratısal bir sürecin içinden de doğabilir. Ancak her iki ihtimalde de *logos* salt bir söylenilen şeyden ibaret olmaktan ziyade bir şeydir. Bu ziyadelik onun yazıyla kurmuş olduğu ilişkiden de doğar. Dolayısıyla *logosun* içeriğini sadece söz üzerinden değil düşüncenin belli imlerle saptanma eylemi olarak yazı üzerinden de düşünmek lazım. Böylelikle *logos* özelinde söylenilen şeyin dolayimsız olmadığı ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak yukarıda Guthrie tarafından dile getirilen içerikleri üzerinden *logos* her şeyden önce bir düşüncenin aktarımı şeklinde düşünülmelidir. İlkesel, ölçülü, orantılı ve bir ilişkiler ağıyla ortaya çıkan bu düşünce aktarımı bir durum ya da koşulun açıklanması

şeklinde söz yoluyla ortaya çıkabildiği gibi yazı yoluyla da kendisini dışı vurabilir hatta bu aktarım dil ve yazı dolayımı olmaksızın bir imaj üzerinden de söz konusu olabilir.¹ Dolayısıyla *logosun* karakterinde ileride Heidegger'in düşüncesinde de görüleceği üzere, onun sesli bir beyan olması vazgeçilmez bir nitelik arz etmez.

2. Heidegger'de *Logosun* Otantisitesi

Heidegger *logosun* farklı anlamlara geldiğinin farkındadır. O gerek Platon'un gerekse Aristoteles'in *logos* sözcüğünü birçok farklı anlamda kullandığını dile getirir. Heidegger'in ifadesiyle bu anlamlar bir temel anlamın (Grundbedeutung) rehberliğine dayanmamaktadır (Heidegger 2008b: 33).² Heidegger'in ortaya koyduğu bu iddia şu temel teze dayanmaktadır: Herhangi bir sözcüğe ait olan birbirinden farklı anlamlar, aslında tek bir kaynaktan gelir. Bu kaynak, araştırmacı tarafından aslına sadık kalmak şartıyla olabildiğince belirgin hale getirilmelidir. Geri kalan diğer anlamlar da bertaraf edilerek kaynağın aslına uygun bir şekilde dile dökülmesi gerekir. Böylece üzerine araştırma yapılan sözcük, temel anlamına uygun olarak daha da açık hale getirilmek istenir. Heidegger'in iddiasının temelinde yatan bu tez, onun fenomenoloji anlayışıyla temas halinde olan bir tezdır. Nitekim bir sözcüğün temel anlamı ve bu anlamın aslına uygun bir şekilde tayini meselesi, fenomen ve onun görünüşleri üzerinden şekillenmektedir. Bu şekillenmede sözcük gerek özdeksel tarafı olan harfler gerekse de anlamını ifade eden içeriği (temel anlam) ile bir bütün olarak fenomendir. Zaten Heidegger düşüncesinde bu itibarla sözcük üzerinde fenomenolojik bir araştırma yapılabilir. Dolayısıyla *logos* özelinde Heidegger'in yapmış olduğu bu araştırma bu nitelikte olan bir araştırmadır.

---

¹ Bu bağlamda yazmış olduğumuz bir çalışma olması itibarıyla şu makaleye bakılabilir: "Heidegger Özelinde Varlığın Sessiz Bir Beyanı Olarak İmaj" (Günaydın 2021: 179-192).

² Heidegger'in *Sein und Zeit* adlı eserine atıfta bulunurken bu kitabın orijinal diliyle 1953 tarihli edisyonuna "1953a", J. Macquarrie ve E. Robinson tarafından aslından İngilizceye *Being and Time* şeklinde çevrilen 2001 tarihli çevirisine "2001c", Kaan H. Ökten tarafından *Varlık ve Zaman* olarak çevrilen çevirisine de "2008b" şeklinde atıfta bulunulacaktır. Bu şekilde karşılaştırmalı bir kaynak kullanımı yapmak hedeflenmektedir.

Dile getirmek gerekir ki Heidegger'in varlık anlayışına göre fenomen varlığın kendisidir. Varlık da kendini kendinde gösteren olarak var olandır (Sich-an-ihm-selbst-zeigende) (Heidegger 1953a: 38). Bu bağlamda kendisini kendinde gösteren olarak fenomen, aslî olarak her şeyden ama her şeyden önce kendinden menkuldür. Diğer bir ifadeyle fenomen, aslî olarak herhangi bir şey üzerinden değil bizatihi kendi üzerinden, kendini ve sadece kendinde olmak üzere başka bir şeyde değil ya da başka bir şey aracılığında değil bizatihi kendinde ortaya koyar, tezahür ettirir, gösterir, belirtir, var eder. Heidegger bu varlık anlayışı özelinde *logos* sözcüğünün kökenine inmeye ve oradaki temel anlamı bulmaya gayret eder. Dolayısıyla *logos* sözcüğünün yukarıda dile getirilen anlamları Heidegger için bir araştırmayı gerekli kılmaktadır. Bu araştırmada amaç, zikri geçen anlamların içerisinde yatan temel anlamı bulmaktır. Bu temel anlam üzerinden bir fenomen olması itibarıyla *logos* açığa çıkartılmalıdır. Aynı zamanda bu temel anlamın açığa çıkartılmasıyla beraber *logos* için dile getirilen diğer anlamların da ne olduğu görülecektir. Zira Heidegger'e göre *logosa* dair dile getirilen her şey o, olamaz; ancak olacak bir şey illaki vardır ve olmalıdır. Geri kalan diğer anlamlar da semantik düzlemde bu olacak şeyin kendisine bağlanabilse de temel anlam olmadıklarından ve dolayısıyla karışıklığa sebebiyet verme ihtimallerinden dolayı dışarıda bırakılmadır. İşte Heidegger bu düşünce üzerinden hareket eder ve *logosa* dair nitelikli bir araştırma gerçekleştirir.

Diğer yandan Heidegger'e göre bir şeyin kendisi olmayan her şey, birer görünüşür (Schein) [semblance / appearance] {görünüş/zevahir} (Heidegger 2008b: 33). Bu durum doğal olarak *logos* için de geçerlidir. *Logos* da Heidegger için şeyin kendisi ve görünüşleri üzerinden ele alınır. Heidegger'in burada üstlendiği görevse bu görünüşleri ortadan kaldırıp şeyin kendisine yani temel anlamına yönelmektir. Nitekim bu görünüşler gerek Platon'da gerekse de Aristoteles'te görüldüğü üzere *logosa* dair dile getirilmiştir; ancak aslında onun temel anlamını vermediği için kendisi değildir. Heidegger'e göre bir şeyin kendisi olmayan şey de ancak o şeyi örter. Diğer bir ifadeyle *logosun* görünüşleri örtü pozisyonundadır. Bu örtüler *logos* sözcüğünün temel anlamına ulaşmada birer engeldir. Bundan dolayı sözcüğün örtülü olma durumunun bertaraf

edilmesi, bunun için de onun temel anlamına odaklanması ve bunun ortaya çıkartılması, belirtik hale getirilmesi gerekir. Bu ortaya çıkarma, belirtik hale getirme *logosun* temel anlamının tayininden başka bir şey değildir. Öyle görülüyor ki Heidegger'in bu hamlesi *logos* kavramının neyi imlediğini görebilmenin ilk adımını oluşturmaktadır. Bu ilk hamleyle birlikte sonrasında en az onun kadar önemli olan ikinci hamle yerine getirilmelidir. Bu da tayin edilen anlamın aslına sadık bir anlam olmasıdır.

Heidegger *Varlık ve Zaman*'ın "Giriş" kısmında, "Varolmanın Ontolojik Çözümlemesi" için yapacağı araştırmanın ön hazırlığı olarak fenomenolojik yöntemi ve bunun temeli olarak *fenomen* ve *logos* sözcüklerini ele alır. Heidegger'e göre *logos* kavramının temel anlamı "söz"dür (Rede) [discourse] (Heidegger 1953a: 43; Heidegger 2001c: 55).³ Yukarıda Guthrie'den yapılan aktarımda da *logosun* başka anlamlarının yanında söz ve söze dair birtakım şeyler için kullanıldığı görülmekteydi. Ancak Heidegger *logos* sözcüğüne dair kendisine kadar gelen tercümelemlerle yetinmemiş ve onu yeniden anlama sürecinin içerisine girmiştir. Bu süreçle birlikte o *logosa* dair dile getirilen sözlü ya da yazılı kültürün içinden çıkmıştır. Bir başka ifadeyle Heidegger, *logos* sözcüğüne dair dile getirilenleri görmek maksadıyla kendisine kadar gelen ve hatta içinde doğduğu kültürün iç taraflarına girdikten sonra onun dışına çıkarak kendi yorumunu oluşturmuştur. Böylelikle *logosa* dair kendi düşüncesini ortaya koymuştur.⁴ O bu düşüncesinde kendi varlık anlayışına uygun gelecek şekilde *hermeneutik*⁵ (tüm

---

³ Heidegger'in *Sein und Zeit* adlı eserini *Being and Time* şeklinde İngilizceye çeviren J. Macquarrie ve E. Robinson, Heidegger'in *logos* sözcüğünün karşılığı olarak kullanmış olduğu Almanca *Rede* sözcüğüne karşılık olarak ilgili çevirilerinde "discourse" sözcüğünü tercih etmişlerdir. Bu sözcük bir şeyin ayrı bir pozisyona geçtiği anlamını veren Grekçe önek olan "dis-" ile birçok anlamının yanında "akmak, dökülmek" gibi anlamlara gelen "course" sözcüğünden müteşekkildir. Bu teşekkül "disappointed", "display", "disease" gibi örneklerde de görülebilir. Bu teşekkül üzerinden öyle anlaşılıyor ki burada "discourse" *logos* olanın niteliklerini kendisinde barındırmasının yanında bir de akışın içinden alınan bir şey olarak da kendisini ortaya koyar. Bu anlamıyla "discourse" çalışmanın ileriki bölümlerinde *logosa* dair yapılacak karakterizasyonun izlerini taşımaktadır.

⁴ Bu aynı zamanda Heideggerci anlamda otantik bir varoluşun kendisini verir.

⁵ Antik Yunanda Apollon'un Delphoi'daki kehanet ocağına elçiler gönderilirdi. Buradaki kâhinlere tanrıların niyetleriyle alakalı birtakım sorular sorulur, kâhinler de tanrıların niyetleriyle alakalı birtakım cevaplar verirdi. Sorulara dair verilen ilgili cevaplar literal bir okumadan ziyade açıklama ve yoruma dayalı derin bir okuyuşa tabii kılınırdı. Dolayısıyla Antik Yunanlılar söylenen sözün literal düzeydeki anlamından ziyade onun gerçekten ne anlama geldiğine [hermeneia]

yön ve unsurlarıyla varlığı anlama süreci) bir etkinlik icra etmiştir. Onun düşüncesinde burada icra edilen *hermeneutik* etkinlik, bir *fenomenin* dilde yeniden, öznel bir şekilde tesis edilme ameliyesi şeklinde algılanmamalıdır; bilakis bu etkinlik *fenomenin* kendisinin örtük olmaklığı varsa onu kaldırmak, yoksa onu daha da görünür kılmak adına yapılan saf, katışıksız bir anlama icraatından başka bir şeye gönderimde bulunmaz.

Dile getirilen bu *hermeneutik* etkinlik Heidegger'in fenomenoloji anlayışı üzerinden doğar. Diğer bir ifadeyle Heidegger'in fenomenolojisi onun *hermeneutik* etkinliğini doğurur. Nitekim Heideggerci fenomenoloji henüz keşfedilmemiş olanı keşfetmek, açığa çıkartmak ya da üstü örtülerek unutulması sağlananın üstünü açmak şeklinde iki göreve sahiptir (Çüçen 2003: 52-3). Bu bağlamda *logosun* kendisini örten görünüşlerini bertaraf edip onun anlamını tayin etmekle başlayan bu *hermeneutik* etkinlik Heideggerci fenomenolojide yapılması gereken iki görevin kendisine dönüşür. Dolayısıyla Heidegger'e göre *logosun* kendisini kendisinde göstererek fenomenal tarafını ortaya koymak *hermeneutik* etkinlikle, diğer bir ifadeyle fenomenolojik açıklamayla mümkün olur.

Bu ortaya koyuş onun varlık anlayışına da uygun olmasından dolayı Heideggerci fenomenoloji üzerinden doğan böylesi bir *hermeneutik* etkinlik aynı zamanda ontolojik bir hüviyete sahiptir (Gülenç 2010: 293). Bu *hermeneutik* süreçte fenomenin kendisi imkân dâhilinde olan bütünsel bir perspektifle ele alınır, onun en ince noktaları görülmeye çalışılır, ulaşılabilen bütün yönleri, ele alınabilen bütün durumları gözden geçirilir ve sonrasında o fenomenin kendisi dile dökülür. Bir fenomenin böyle bir süreçten geçmesi *hermeneutik* etkinliğe dair edimin özünü verir. Bu süreçte dile dökülen şey, Heideggerci ifadeyle temel anlamdır. İşte bu temel anlam, fenomene yaklaşarak, ona erişerek, onun kendisini açığa çıkarmasına izin vererek ortaya çıkar. Dolayısıyla

---

yoğunlaşarlardı. İşte *hermēneia* bu anlama sürecindeki yoğunlaşmanın kendisidir (Dürüşken, Çoraklı 2017: 59-60). İşte bu bağlamda Heidegger'in düşüncesinde, bir sözcüğün görünüşlerini bir tarafa alarak kökenine inip orada yer alan temel anlamı bulmak sonrasında bu temel anlamı açığa, açıklamaya açılmaya orta yere; göz önüne, gün yüzüne çıkarmaya çalışmak *hermeneutik* bir etkinliktir. Heidegger de kelimenin tam anlamıyla *logos* özelinde böyle bir etkinlik icra eder.

Heidegger'de bir sözcüğün temel anlamı o sözcüğün *hermeneutik* bir etkinlik sonucu bütün örtülerinin bertaraf edilmesiyle geriye kalan özüne gönderimde bulunur.

Diğer taraftan Heidegger'e göre dünyaya fırlatılmış ya da atılmış bir varlık olarak insan kendini diğer tüm varlıkların arasında ve ortasında bulur. Bu fırlatılmış ya da atılmış olma durumu onun gerçekliği ve olgusallığıdır (Çüçen 2003: 116). Bu şu anlama gelir, insan kendisinden önceki tarihsel özneler tarafından oluşturulmuş kültürel bir dünyada doğar. İşte Heidegger'e göre tesis edilmiş bir yapı olan bu kültürel dünyayı görüldüğü gibi diğer bir ifadeyle görünüşleriyle (Schein) anlamak sahici bir anlamak değildir. Tesis edilmiş olan şeyin kendisini tesis edilmemiş şekliyle, örtülerinden arındırılmış bir şekilde, katışıksız haliyle görmeye çalışmak; ilgili şeyin tesis edilmiş halini parçalarına ayırmak ve bu parçaların kendisinin ne olup olmadığını ve aslında ne olduğunu araştırmak ki bir nevi otantisitesini yakalamaya çabalamaktır bu, gerekir. İşte Heidegger'in yukarıda *Varlık ve Zaman* adlı kitabından alıntıladığım "Logosun temel anlamı "söz"dür" ifadesi yukarıda çerçevelemeye çalıştığım araştırmanın temel sorgusunun sonucunu verir. Bu sorgulama haddi zatında Heideggerci anlamda *hermeneutik* etkinliğin ürünüdür. Bu yukarıdaki ifade aynı zamanda *hermeneutik* etkinliğin bir süreç olduğunun göstergelerinden biridir. Bu *hermeneutik* süreç bir ön araştırmadan sonra şu şekilde başlamış: "Logos, örtük bir kelimedir", sonrasında: "Söz haricinde olan her şey, onun görünüşüdür" devam etmiş ve "Logos, sözle sözü edilenin açığa çıkarılmasıdır." şeklinde nihayete ermiştir. Süreçte *logos* için tayin edilen anlamın aslına sadık bir anlam olması yukarıda dile getirdiğim ilk adımın ikinci adımını ortaya koyar.

Heidegger, *logosa* dair bu *hermeneutik* sürecin son aşamasında "sözle sözü edilenin açığa çıkarılması" şeklinde dile getirdiği ifadeyi daha da belirtik kılmak adına "δηλουν" (belirtme, gösterme, açığa çıkartma) kelimesini devreye sokar ve akabinde *logos* sözcüğünün bu kelimeyle bir yakınlığı olduğunu dile getirir (Heidegger 2008b: 33). Böylelikle *logosun* "açığa çıkarma" şeklindeki ontolojik görevi pekiştirilmiş olur. Heidegger *logosun* bu görevini şu kelimeyle ifade eder: "Reden" (Sehenlassen) (Heidegger 1953a: 44). Burada söz olarak *logos*, bir şeylerin görülmesine izin verendir.

İfade edildiği gibi bu onun ontolojik görevidir. Heidegger *logosun* ontolojik statüsünü de şu kelimeyle ifade eder: "Sprechens". Bu şekilde o, *logosun* sesli beyan olduğunun altını çizer. Sesli beyanın kendisi olması itibariyle de *logos*, *phone* (φωνη) olanın kendisini verir. Böylelikle *logosa* dair şu ontolojik formülasyon gündeme gelir: "λογος ist φωνη μετα φαντασιας" (phone meta phantasias) [sayesinde bir şeylerin görünür hale geldiği sesli beyan] (Heidegger, 2008b: 34).

3. Logos Özelinde Heidegger'de Fenomenolojik İlişkiler

Bir göstergenin belirttiği gerçek ya da düşsel nesne veya varlık; göndermede bulunduğu bağlam ya da durum, dilbilimsel anlamda göndergenin kendisidir. Dilsel gösterenle gösterilenin birleşmesinden doğan birim olarak göstergenin özdeksel yönü gösterendir. Gösterenle birleşerek göstergeyi oluşturan içerik de gösterilendir. Örneğin "kalem" göstergesinin gösterileni "yazmaya yarayan araç"tır. Bu, göstergenin içeriğini oluşturmaktadır. Gösterense özdeksel yönüyle beş harften oluşan "kalem" sözcüğüdür. Ancak "Bazı savaşlar kalem ile kazanılır" ifadesinde yer alan "kalem" sözcüğünün göstergesinin gösterileni "yazmaya yarayan araç" olarak "kalem" değildir (Vardar 2007: 104-8). Bu dilbilimsel bağlamda öncelikle belirtmek gerekir ki *logosun* göndermede bulunduğu varlık "söz"dür. Ancak bu "söz" sıradan bir söz olmaktan ziyade bir şeydir. Bu "söz", "sayesinde bir şeylerin görünür hale geldiği sesli beyan" olan bir "söz"dür. Böylesi bir "söz" *logos* göstergesinin gösterilenini yani içeriğini ortaya koyar. Gösterense *logos* sözcüğünün özdeksel tarafı olan beş harftir: "l", "o", "g", "o", "s". Gösteren (*logos*) ile gösterilen (söz) arasındaki bu ilişki fenomenolojik bir ilişkidir.⁶ Nitekim gösteren nicelik olarak bir şeydir. Fenomen olması itibariyle de gösterilen nicelik olarak bir şeydir. Burada iki farklı şey yoktur. Bu durum gösteren ve gösterilenin aynı şey olduğunu ve nicelik olarak çokluk barındırmadıklarını ortaya koyar. Ancak gösterilenin Heideggerci bağlamda iki yanı olduğunu, bir yanının sınırı olmayan

---

⁶ Heidegger *Varlık ve Zaman*'da *logos* sözcüğünü fenomenolojik olarak açıklarken, bir göstergede gösteren-gösterilen ilişkisinin kendi düşüncesinde ne anlama geldiğini de ortaya koymuş olmaktadır.

görünümler diğler yanının da bir fonomen olduğunun altını çizmek gerekir. Bu bağlamda Heidegger'in *logos* için dile getirdiği "sayesinde bir şeylerin görünür hale geldiği sesli beyan" şeklindeki ifade, *logosun* fenomenal tarafını ortaya koyarken "akıl", "yargı", "kavram", "tanım", "neden/zemin", "ilinti/ilişki" gibi düşünce tarihinde *logosa* dair dile getirilen diğler anlamlar onun görünümlerine gönderimde bulunur.

Heidegger'e göre fenomen ile görünüş farklı şeylerdir. Fenomenler müstakillen görünümler hep bir şeylerin görünümleridir (Heidegger 1953a: 50). Diğler bir deyişle fonomen *şeyin* tespit edilen kendisine gönderimde bulunurken görünüş öyle değildir. Ancak şunun altını çizmek gerekir, *şeyin* kendisi olmamak aslında *şey* olmamak değildir; sadece *şey* olup da *o şeyin* kendisi olmamaktır. Demek oluyor ki *şeyin* kendisi olmamak başka bir *şey* olmaktır. Başka bir *şey* olmak da fenomen olmaktır. Bu bağlamda her görünüş, kendisinin görünüşü olduğu *şeyin* kendisi olmadığı için görünümler; ancak o görünüş başka *şeyin* kendisi olması itibariyle de fenomendir. Örneğin sayesinde bir şeylerin görünür hale geldiği sesli beyan olarak "söz" *logosun* bizatihi kendisiyken "akıl" ya da diğler görünüş sayılan şeyler *logosun* kendisi değildir. Ancak bu görünümler her biri başka şeylerin kendisi olmalarıyla görünüş değil, fenomendirler.

Diğler taraftan Heideggerci bağlamda gelecek her zaman şu durumu gösterme olasılığına sahiptir: Gösteren-gösterilen ilişkisiyle birlikte ortaya çıkan göstergenin belirttiği şey olarak gönderge, gerçek anlamda fenomeni örten, gizleyen bir görünüş olabilir. Nitekim yukarıda da açıklamaya çalışıldığı gibi Heidegger'in kendisi de bu olasılık üzerinden hareket ederek "akıl", "yargı", "kavram", "tanım", "neden/zemin", "ilinti/ilişki" gibi *logosun* "söz" haricindeki göndermelerini örtü pozisyonunda görmüş ve *logosun* asıl göndergesine yönelmiştir. Dolayısıyla bu olasılığın ilkesel olarak her zaman ön planda tutulması gerekir.

Heideggerci fenomenoloji bağlamında *logosun* esası değil de görünümler devreye sokulursa ilgili fenomen olarak *logosu* görünür kılmaktan uzaklaşılır. Bu görünür kılma işi de yanlış olur. Nitekim bir sözün doğru olması, üzerine söz edileni keşfediyor olup olmadığıyla ilgilidir. Onu keşfetmeyip; bilakis örtüyorsa o söz yanlıştır.

İşte böyle bir durumda susmak konuşmaktan yeğdir. Heidegger bu aşamada eski Yunancada "doğruluk" ya da "hakikat" anlamına gelen *alêtheia* (Peters 2004: 32) sözcüğünü devreye sokar.⁷ O, bu sözcüğü "keşfetmek" veya "açımlamak" olarak çevirir (Ökten 2017: 103; Woleński 2004: 341). Bu bağlamda Heidegger'e göre *alêtheia*, *logos* özelinde ifade edilecekse, esası olmayan sözcükler sebebiyle *logosun* üzerine örtülen peçenin kaldırılma işidir. Diğer bir ifadeyle doğru olan şeyin ortaya çıkartılmasıdır. Burada *alêtheia* hem bir süreç hem de bu sürecin sonucuna gönderimde bulunur. *Alêtheia hermeneutik* yöntemi kullanarak örtülen peçeyi kaldırır. Burada fenomenolog bir kâşif, *logosun* fenomenal tarafıysa bir keşiftir. Dolayısıyla *alêtheia* fenomenin fenomenelliğinin yüzeye çıkartılma işi olmasıyla Heideggerci fenomenolojide önemli bir unsur olarak ön plana çıkar.

Görünüşler bir şeyi kendinde olmadığı gibi gösterirler. Kendini kendinde gösterenler sadece fenomenlerdir (Heidegger 1953a: 50). Heidegger "Eski Yunancadaki *logos* karmaşık bir kök anlama sahipse de esasen söz demektir. Bundan hareketle de akıl, yargı, kavram, tanım, neden, ilişki, yasa, kural gibi anlamlara sahip olabilmıştır." (Heidegger 2008b: 33) derken şunu demek istemektedir: "*Logosun* birçok görünümü olsa da onun tek bir fenomeni vardır. Bu da "söz"dür."⁸ İşte bundan dolayı Heidegger'e göre görüşler fenomenal tarafla her ne kadar irtibatlı olsa da onu örter. Yani her ne kadar "akıl", "yargı", "yasa" vb. anlamlar *logosun* esası olan "söz" ile ilişkili olsalar da onun bu sözcüklerin yerine kullanılması söz konusu olamaz. Nitekim böyle bir kullanım

---

⁷ "Meydana çıkmak, açığa çıkma, gizinden çıkma, görünüverme, gerçek, hakikat, sahici" gibi birtakım anlamlara gelen *alêtheia* sözcüğü, "gerçeği konuşmak, doğru söylemek, emin ve sadık olmak" gibi birtakım anlamlara gelen "*alêtheúô*" fiili üzerinden türetilmiştir. İlgili fiilin bu anlamları insanlar hakkında konuşulduğunda ortaya çıkar. Aynı zamanda bu fiil, *şeyler* için de kullanılmaktadır. Şeyler için kullanıldığında ilgili şeyin "hakiki" ya da "gerçek" olduğunu imler (Peters 2004: 32).

⁸ Heidegger bir şeyin görünümü ile kendini göstermeyi ayırmaktadır. Bir şeyin görünümü o şeyin kendisini göstermediği için o şeyin kendisini göstermesi de değildir [Appearing is a not-showing-itself] (Heidegger 2001c: 52) [Erscheinung ist ein Sich-nicht-zeigen] (Heidegger 1953a: 39). Bundan dolayı fenomen olarak kendini göstermek ayrı bir şeydir onun görünümü ayrı bir şeydir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Heidegger için her ne kadar "görünmek", fenomen anlamında kendini gösterme değilse ve öyle olmasa da yine görünüm, bir şeylerin kendini gösterebilmesi zemini üzerinde mümkündür. Bu duruma Heidegger, yapmış olduğu şu formülasyonda veciz bir şekilde işaret etmektedir: "Fenomenler, asla görünüm değildir. Fakat her görünüm, bir fenomene muhtaçtır" (Heidegger, 2008b, 30).

onun esası olan "söz" olurluluğunu gizler. Tam bu bağlamda Heidegger varlık anlayışına uygun olarak *logosu* kendisinin kendisini kendinde gösterdiği şekliyle görmek ister. Dolayısıyla *logos* sözcüğünün görünüşlerinden olabildiğince uzaklaşmak Heideggerci anlamda fenomenolojik bir görevdir. Ancak Heidegger şu ilkesel tavrı her zaman hatırdadır: fenomen kendisini nasıl açıyorsa onu o şekilde ele almak gerekir. Bu ilkesel tavırdan dolayıdır ki ona göre fenomenolog hiçbir zaman fenomene müdahil olmaz; olmamalıdır. Bu şu anlama gelir: fenomenoloji icra edilirken bu etkinliği yapan olarak fenomenoloğun kendini geride tutması vazgeçilmez bir kriterdir. Demek oluyor ki fenomenolog yapacağı keşifte kendine, aklına, diline hâkim olan kişidir. Diğer bir deyişle eşyanın kendisinin kendi başına dile gelmesine izin verir. Nitekim yukarıda Heideggerci anlamda fenomen başkasının eli, vasıtası vb. şeylerle kendisini göstermez. Aynı zamanda o kendisini başkasında kendisiyle de göstermez. O yukarıda ifade edildiği üzere kendini kendinde gösterendir. Heideggerci fenomenoloji özelinde bir fenomene yaklaşmak ve ona erişmek ancak bu şekilde olur. Böylelikle bir fenomenin her nasılsa öylece açığa çıkması amaçlanır.

Diğer taraftan Heidegger, *logos* sözcüğüne dair araştırmasında yukarıdaki bölümlerde de değinildiği üzere "δηλον" ve "φωνη" gibi bazı sözcükler kullanır. O bu sözcükler ile logosun temel anlamına ulaşmaya çalışır. Diğer bir deyişle o, bir sözcüğün kendisini, o sözcükle semantik bir ilişkisi olan başka bir sözcük üzerinden açmaya çalışır. Dolayısıyla Heidegger özelinde fenomenolojiyi ve bunun üzerinden doğan fenomenolojik açıklamayı daha iyi anlamak adına *explain* ve *interpret* sözcüklerini devreye sokmak yararlı olacaktır.

Explain sözcüğü, doğasında bir açıklama barındırmasından dolayı fenomenolojik etkinliğe semantik yakınlık gösterir. Bu sözcük, genel anlamda "bir şeyi zihinde açık hale getirmek" (to make something clear in the mind), "o şeyi anlaşılır kılmak" (to make something intelligible) şeklinde tanımlanır (Etymonline, *Explain*, 10,

Mayıs, 2021).⁹ Sözcük Latince *explanare* üzerinden gelir. Bakıldığında bu Latince sözcüğün birebir karşılığı “to make level, flatten”dır; yani “düzleştirmek”, “eşitlemek”tir. Sözcük Latince ön ek olan ve “out” anlamına gelen *ex* ve “derinliği az olan, derin olmayan, yayvan” olarak “düz, sade, yalın” karşılığında kullanılan *planus* şeklinde iki kelimeden oluşur. *Explain* sözcüğünü aslına sadık olarak “derinliğe sahip olma potansiyeliyle beraber sade olanın dışı doğru açılması” şeklinde düşünmeliyiz. Bu durum yukarıda ifade edilen fenomenolojik açıklamaya gayet uygundur. Ancak fenomenolojik açıklamaya daha da uygun oluşuyla daha fazla ilgi çekici olan şey, bu ikinci sözcüğün *-pele* formundaki Proto-Hint-Avrupa kökenindeki anlamıdır (Etymonline, *pele*, 11, Mayıs, 2021). Bu kök anlam “yayılmak, yaymak, açmak”tır. Bu takdirde *explain* sözcüğü “dışa doğru yaymak, açmak, yayılmak, açılmak” anlamında kullanıldığında Heideggerci fenomenoloji için son derece uygun bir sözcük olur. Bu sözcük Heideggerci fenomenolojiye daha da uygun olarak şu şekilde açıklanabilir: Kendini kendisinde gösteren olarak *fenomen* yayılır. Diğer bir ifadeyle var olan şey Heideggerci dünyada hiç ara vermeksizin oluş içindeki karakteriyle bir yayılımın içindedir. Fenomenolog bu yayılımın daha da yayılmasını sağlayan kişidir. Dolayısıyla fenomenolojik açıklama, dünya içinde kendini kendisinde yayan fenomenin, fenomenolog tarafından daha da yayılmasını sağlama işidir. O zaman *explain* sözcüğünün yukarıdaki kök anlamıyla şunu diyebiliriz: “fenomen kendi kendine yayılır (explain) ya da fenomenolog ona müdahil olmaksızın onu yayar (explain).

Fenomenolojik açıklamayı daha da belirgin hale getiren bir diğer sözcük de *interpret*dir. Bu sözcük “arasında” (*between*) anlamındaki *inter* ve “gidip-gelmek, takas etmek, alıp satmak, tekrar tekrar tutmak, dokunmak, ovmak” anlamlarında kullanılan kök sözcük *-per*'den müteşekkildir (Etymonline, *İnterpret*, 13, Mayıs, 2021). *Interpret* sözcüğü bu kök anlamlar üzerinden düşünüldüğünde, temel olarak “iki ya da daha fazla

---

⁹ Çevrimiçi dijital bir platform olan www.etymonline.com şeklindeki web sayfasının temel kaynakları arasında şu sözlükler yer almaktadır: Ernest Weekley (1865-1954) *An Etymological Dictionary of Modern English*, Ernest David Klein (1899-1983) *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Oxford Üniversitesi *Oxford English Dictionary*, Robert K. Barnhart (1933-2007) *Barnhart Dictionary of Etymology*, Ferdinand Holthausen *Etymologisches Wörterbuch der Englischen Sprache*, Barbara Ann Kipfer ve Robert L. Chapman (1920-2002) *Dictionary of American Slang*.

şey arasında gidip gelme"yi gösterir. Bu gidip gelme akışı içinde yer alan şeyler, fenomenler ve onların temel anlamlarıdır. Ancak altını çizmek gerekir ki burada fenomen ve anlamı olmak üzere ayrı ayrı duran iki şey yoktur. Olmaya devam eden tek bir şey vardır. Diğer bir ifadeyle görünürde fenomen ve anlam olacak şekilde düalist bir yapı söz konusu değildir. Fakat *interpret* sözcüğünün "iki ya da daha fazla şey arasında gidip gelme" şeklinde tespit edilen temel anlamıyla iş bitmiş sayılmaz; aynı zamanda bu sözcüğün Heideggerci fenomenolojiye uygun olan anlamının ne olduğunu ortaya koymak gerekir. Burada fenomen ile onun anlamı arasında bir gidiş geliş vardır. Nitekim bakıldığında kendisini kendisinde yayma süreci esasında bir salınımdır; kendine doğru bir salınım. Bu şu demektir: Fenomen, sürekli bir biçimde kendi anlamına salınır. Anlam ufuksal bir yayılımdır ve her daim fonomen bu yayılımı gerçekleştirerek kendi anlamıyla temas halindedir. Belirtmek gerekir ki bu salınım aşağı, yukarı, öne, arkaya vb. mekânsal öğelerden arınmış bir salınımdır. Bu bağlamda *interpret* bu salınıma işaret ettiği sürece fenomenolojik açıklamaya uygundur.

4. Logosun Yeniden Karakterizasyonu

İlk olarak belirtmek gerekir ki *logos* sözcüğünün kendisi ve burada açıklamaya çalışılacak olan karakteri aynı şeye gönderimde bulunmaktadır. Nitekim bir şeye dair yapılan karakterizasyon (alm. Charakteristik) o şeyin kendisini ortaya koyma girişiminin temsilidir. Bakıldığında karakter (character) [χαρακτήρ] sözcüğü, "nokta atma, çizik atma, damgalama, keskin hale getirme, oyma, kazıma" anlamındaki "charássein" (χάρασσειν) fiilinden türetilmiş olup "bir şeyi gösteren, onu ortaya koyan" şeklinde temel bir anlama sahiptir (Liddell Scott 1940: 1977). Diğer taraftan bu anlamı destekler nitelikte eski Yunan'da köleleri ve ayrıca hayvanları hemcinsleri arasında belirtik kılmak adına onların üzerlerine işlenen damganın adı da karakterdir (Dwds,

Charakteristik 5 Mayıs, 2021).¹⁰ Bundan dolayı karakter, bir şeyin kendisini belirttik hale getirmekle kalmaz, o şeyi hemcinsleri arasından da ayırır. Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da vurguladığı temel anlam (Grundbedeutung) ifadesi de *logos* ve karakteri şeklinde ifade ettiğim gönderimin kendisini verir. Nitekim kelimelerin göndermeleri onların fenomenelliğine işaret etmediği sürece Heideggerci anlamıyla birer görünüş olmaktan kurtulamazlar. Görünüş olan şey de ne karakter ne de temel anlamdır; gerçek anlam hiç değildir. Bu sebeple *logosun* görünüşünden uzaklaşarak onun fenomenal tarafını irdelemek gerekir. Dolayısıyla yukarıdaki temel anlamları üzerinden düşünüldüğünde karakterizasyon bir fenomen araştırmasına gönderimde bulunur. Ayrıca bu durum ilgili fenomenin bizatihi kendisine dokunma, ulaşma çabası olmasından dolayı Heideggerci fenomenolojiyle dirsek teması içindedir.

Logos Grekçe "demek, söylemek, konuşmak, beyan etmek, hesaplamak" gibi anlamlara gelen "legein" sözcüğünden türetilmiştir (Etymonline, *logos*, 15, Mayıs, 2021). Bu sözcüğün kökeni Proto-Hint-Avrupa diline dayanmaktadır. Bu kök "toplamak, derlemek, bir araya getirmek" anlamındaki Sanskritçe "leg" sözcüğüdür (Etymonline, *leg*, 15, Mayıs, 2021). "Leg" in bu anlamları Latince "toplamak, seçmek, koparmak, okumak" anlamlarında "legere" sözcüğünde de gözükmektedir. Örneğin bu kelimedenden türetilen "lignum" "yakmak için toplanan odunlar" için kullanılır. Hatta daha da kapsamlı bir şekilde "lignum" "toplanan her şey" için kullanılan bir sözcüktür. Aynı zamanda yine aynı köke sahip Latince "legare" sözcüğü "yasa" için kullanılmıştır. Muhtemel ki buradaki kullanım "kuralların toplamı" anlamındaki yasa şeklindedir. Burada "leg" in anlamları olan "toplamak, seçmek, bir araya getirmek" söz konusudur. Hatta etimolojiye dair kitaplar bu kelimenin Hint-Avrupa Dilleri'nden Cermen dili olan Gotçada ve Arnavutça, Litvanca, Hititçede farklı varyantlarla geldiğini ve "toplamak, hasat, hasat etmek" (to collect, harvest) anlamlarında kullanıldığını söyler (Etymonline, *leg*, 15, Mayıs, 2021). Bunların yanında "select, collect, selection, legal, legend" gibi

---

¹⁰ Çevrimiçi dijital bir platform olan *Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache (DWDS)*, Berlin-Brandenburg Academy Sciences and Humanities kuruluşunun Almanca eski ve yeni kelimelerin anlamlarına dair bilgi sistemini içermektedir. Bu dijital platformun web adresi, www.dwds.de şeklindedir.

bildiğimiz birçok kelimenin kökü "leg"e dayanır. Hatta "intelligence" kelimesi de iki kelimedenden müteşekkil olup birincisi "inter" ikincisi de bu kök yani "leg"e gönderme yapar. Dolayısıyla "intelligence" kelimesi "zekâ, akıl" vb. anlamlarının yanında bir de "istihbarat" anlamına gelir. Diğer bir deyişle haber toplamanın kendisine "intelligence" denilir (Etymonline, intelligence, 15, Mayıs, 2021). Görüldüğü üzere burada da "seçerek toplama; bir araya getirme" söz konusudur.

Logosa dair beliren bu etimolojik temel anlam üzerinden, onun akıl (Vernunft) [reason/ratio], yargı (Urteil) [judgment], kavram (Begriff) [concept], tanım (Definition) [definition], neden/zemin (Grund) [ground], ilinti/ilişki (Verhältnis) [relationship], söz (Rede) [discourse] şeklindeki tercümelerini diğer bir ifadeyle yorumlarını anlamak gerekir. *Logosun* akıl yerine kullanılması doğaldır; çünkü bir anlamıyla akıl, sağduyudur. Ayırt etme gücünün kendisidir; doğru ve yanlış birbirinden ayırma ve doğru yargılama gücü olarak ifade edilir. Bunun yanında güzeli çirkinden, iyiyi kötüden ayırt etmek insanın farklı yetileriyle olduğu gibi aklıyla da söz konusu olur. Dikkat edildiği gibi böyle bir tanımda aklın seçme eylemi ağır basmaktadır. Ancak apriori bilginin koşulunu sağlayan akıldaysa (Kant) toplama, bir araya getirme eylemi ön plandadır. Böylesi bir akıl ideler üreten ve kendisine gelen bazı verileri ilkeler altında toplamayı, bir araya getirmeyi, düzenlemeyi sağlayan bir yetidir. Sonuç olarak düzen vermek maksadıyla seçip bir araya getirmek *logosun* bir işlevi olmasından dolayı bu sözcük yukarıdaki anlamlarıyla akıl yerine kullanılmıştır.

Diğer taraftan *logosun* yargı şeklinde kullanılması da gayet anlaşılabilir. Yargı en genel olarak sav ile karşısavdan bir sonuca varma işidir. Diğer bir ifadeyle yargı, akıl yürütme sonucunda varılan neticenin kendisidir. Bu bağlamda *logos*, nasıl aklın kendisi için kullanılmışsa aynı şekilde o, aklın ortaya çıkarttığı ürün için de kullanılmıştır. Diğer taraftan belirtmek gerekir ki yargı olan şey de bir seçmeden ibarettir. Nitekim bir şeye dair olan yargı öncelikle o şeye dair olan düşünceler arasında bilinçli bir şekilde seçilen şeyin kendisidir. İlgili şeye dair olan düşüncelerin her biri yargı olma potansiyeline sahipken yargı olarak tercih edilen şey onların arasından seçilerek öne konulmuştur. Başka bir ifadeyle düşünceler, bir topluluğu gösterirken, o düşünceler

arasından tercih edilen şey yargının kendisidir. Hâkimin bir davayı yargıya bağlaması bu durum için son derece uygun bir misaldir. Dolayısıyla *logosun* yargı olarak kullanılması onun temel anlamıyla semantik ilişkisini göstermektedir.

Logosun kavram için kullanılması da onun temel anlamında yer alan "toplama; bir araya getirip düzenleme" işine uygundur. Değınildiğı gibi *logos* aynı zamanda "düzenlemek maksadıyla bir araya getirme, toplama işi"dir. Ancak buradaki bir araya getirme seçerek toplamanın kendisidir. Kavram da nesnelere ya da olayların ortak özelliklerini içine alan ve onları bir ortak ad altında bir araya getiren genel tasarımıdır. Tasarım ise bir oluşturma işidir. Bu, bir şeyin belirgin bir varlık kazanmasını sağlamak, biçimlendirip ortaya çıkarmak, oluşmasını sağlamaktır. Bundan dolayı tasarım bir bütündür. Onun oluşumundaysa birtakım parçalar vardır. Bu parçalarla birlikte ancak bir tasarımdan bahsedilebilir. Genel bir tasarım olmasıyla da kavram, düzen vermek gayesiyle seçerek toplama işinin ürünüdür. Eskilerin kavrama dair şu ifadesi bunu gayet iyi bir şekilde tarif eder: "Efrâdına câmi ağıyarına mâni" [Hemcinsi olmayanları bertaraf ederek hemcinsi olanları bir araya getiren]. Burada kendi cinsinden olan şeyleri toplayıp bir araya getirme, aynı cinsten olmayan şeyleri eleme söz konusudur. Dolayısıyla *logosun* kavram olarak kullanımı onun temel anlamıyla münasebet içerisinde olan bir kullanımıdır.

Tanım, bir tanıma işinin kendisidir. Bu tanıma işi özünde bir açıklama barındırır. Bu açıklama bir kavramın ya da bir terimin veya bir sözcüğün ne anlama geldiğini, özel ve başlıca niteliklerini belirterek anlatmadır. Görüldüğü gibi burada bir şeyi gelişigüzel bir şekilde anlatma söz konusu değildir; bilakis burada o şeyin karakterini ortaya koyan birtakım bilgilerin seçilerek toplanması ve sonrasında dile dökülmesi söz konusudur. Bu bağlamda *logosun* kendisi için dile getirilen bir tercüme ya da yorum olan tanım, onun temel anlamını barındırmaktadır.

Logosun neden ya da zemin için kullanılması da gayet makuldür. Bu durumu şu şekilde ifade etmek mümkündür: İnsandaki ayırt etme gücü olarak aklın, birtakım düşünceler arasında seçme işi yaptığını, bu seçme işinin de esasında bir yargı olduğunu dile getirmiştik. İşte herhangi bir kişi bu yargıya göre eylemde bulunur. Bir nevi eylemi

doğuran, onu oluşum sürecine sokan ya da onu etkileyerek onun var olmasını ve sonradan gelişmesini belki de değişmesini ya da sönüp gitmesini sağlayan şey ana dayanak/ana gerekçe bizatihi bu yargıdır. Bu olasılıklara sahip eylemin nedeni ya da zemini, aklın önceden ortaya koyduğu yargıdır. İşte bu bağlamda "neden" ya da "zemin" denilen şey, *logos* olarak dile getirilir. "Kişi hangi nedenden ya da hangi zeminden hareket ederek bu eylemini gerçekleştirdi?" sorusu bir temel arama sorusudur. Buradan hareketle *logos*, neden ya da zemin olarak yorumlanabilmiştir.

"Neden" aynı zamanda bir şeyin başka bir şeyle olan bağlantısını da verir. Bu bağlantı iki şey arasındaki herhangi bir yöne dair bir ilgi değildir; bilakis o iki şeyi birbirine bağlayan bağ ya da yakınlık gibi bir ilişkidir. Bu bağlamda *logos* iki şey ya da şeyler arası bir ilişki ya da bağın kendisi olarak görülmektedir. Değinildiği gibi *logos* seçerek toplamanın kendisidir. Seçerek toplanılan şeyler her zaman birbirlerine yakın ilişkiler ağıyla bağlıdır. Dolayısıyla *logosun* ilişki/ilinti olarak kullanılması da gayet tabiidir.

Logosun söz yerine kullanılması da yukarıdaki kullanımlarından bir kullanım olarak görülmelidir. Diğer bir ifadeyle *logosun* söz olarak yorumlanması ve semantik açıdan bu durumun gerekçelendirilmesi onun akıl, yargı, kavram vb. sözcükler karşılığında kullanılmasından farksızdır. Bu bağlamda yukarıda tespit edilen temel anlam olarak "düzen maksadıyla seçerek toplayıp bir araya getirme" *logosun* söz olarak kullanılmasına da bir gerekçe olarak kullanılabilir. Her şeyden önce birtakım kelimelerin konuşmacı tarafından toplanılması söz denilen şeyin doğasında vardır. Ancak belirtmek gerekir ki buradaki toplama, tek tek durumdaki şeyleri bir araya getirmektir. Diğer bir ifadeyle derli toplu bir duruma getirmek, düzene sokmaktır. Bundan dolayı bu toplama, gelişigüzel bir toplama olmaktan ziyade konuşmacının konuşmak istediği şeyle alakalı olan kelimeleri toplaması olacağından ötürü bilinçli bir şekilde seçerek toplamadır. Buradaki seçme eylemi idealize edilmiş bir seçme eylemi değildir. Anlatılmak istenen şeyi karşı tarafa asgari düzeyde iletebilecek kelimeleri bulmanın kendisi de bir seçmedir. Bundan dolayı konuşmacı kelimeler arasında iletişimi sağlayabilmek adına onlardan uygun bulduğu bazılarını kenara ayırarak toplamayı

seçer. Bu söze dair dile getirilenler bağlamında sözün aslında bir süreci gösterdiği söylenebilir. Bu sürecin ilk aşaması toplama, ikinci aşaması bu toplanılanları seçme, son aşaması da bunları düzenli bir şekilde bir araya getirmedir. Bu süreç söz denilen şeyin oluşumunu gösterir. Sözün bu oluşum süreci düşünüldüğünde *logos* sözcüğünün söz için neden kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Özetle fenomenoloji sözcüğünün sonundaki Grekçe *logos* sözcüğü esasında kök itibariyle "düzen vermek maksadıyla toplamak, seçmek, bir araya getirmek" anlamlarına gelen "leg" üzerinden gelmiştir. Buradan alınarak ayırt etme gücü olarak "akıl"a, düşünceler topluluğu içerisinde ayırt edilen şey olarak "yargı"ya, bir şeye dair oluşturulan yargı üzerinden o şeyin meydana gelme zemini olarak "neden"e, şeyler arası ayırt etme, belirtik kılma eyleminin ürünü olarak "kavram"a ya da "tanım"a, bir topluluk arasındaki bağları göstermek amacıyla "ilişki"ye, sözcüklerin bir araya getirilmesi, toplanılması ve sonrasında bunların dile getirilmesi olarak "söz"e karşılık gelir. Ancak *logosa* dair dile getirilen bu yorumların hepsi birer görünüşten ibarettir. *Logos* aslında "seçerek toplama"yı barındırır. Bu görünüşlerin hepsi de böyle bir zeminde anlamını bulur.

Sonuç

"Eleştirel Bir Deneme: Heidegger'in Düşüncesi Bağlamında "Logos"a Dair Yeni Bir Karakterizasyon" adlı bu çalışma *logos* sözcüğünün temel anlamının "düzen verme gayesiyle seçerek toplayıp bir araya getiren" şeklinde belirlemiştir. Heidegger dâhil bu sözcüğün tercümesine diğer bir ifadeyle yorumuna dair yapılan aktarımlar Heideggerci anlamda birer görünüştür. Bir fenomen olarak *logos* özellikle semantik alanda yeniden anlaşılmaya çalışılmıştır. Bütün yön ve unsurlarıyla bu anlama etkinliği (hermeneutik) yadırganmaması gereken ve hatta Heideggerci anlamda otantik potansiyelini ortaya çıkartan insanî bir etkinliktir. Nitekim Heideggerci terminolojide insan dünyaya fırlatılmış bir varlıktır. Bu insan tesis edilmiş bir yapının içinde doğmuştur. İki seçeneğe sahiptir; ya yapının içinde olacaktır (Nietzsche [sürü insanı])

ya da yapının karşısına geçip onu destrüksiyona (Destruktion) tabi tutacaktır. Bu durum her alanda böyledir. İnsan kendinden önceki tarihsel özneler tarafından oluşturulmuş kültürel dünyanın hergünlüğüne kendini kaptırdığında otantik bir varlık olmaktan çıkar, diğer bir deyişle kendi olamaz. Heideggerci anlamda kendi hermeneutik varoluşunu gerçekleştiremez. Bundan dolayı tesis edilmiş bir yapı olan bu kültürel dünyayı görüldüğü gibi anlamak sâhici bir anlamak değildir. Tesis edilmiş olan şeyin kendisini tesis olmadığı şekliyle, katıksız bir şekilde görmek; anlamak gerekir. Bu sebeple burada yapılan sorgulama haddi zatında hermeneutiktir. Bu çalışmanın *logosa* dair yapmış olduğu şey de mevcut tesis edilmiş yapıya karşı bir sorgulamadan ibarettir. Bu sorgulama bir nevi hergünlükten çıkıp otantik bir varlık olmanın gerekliliğini yerine getirmenin sadece bir tezahürüdür. Heideggerci fenomenoloji anlayışı içerisinde hermeneutik hüviyete sahip bu sorgulama süreci şu soruyla başlamıştır: “*Logos*, halen Heidegger’den sonra da örtük bir kelime olmaya devam ediyor olabilir mi?” Bu soru tarihsel bir özne olan Heidegger tarafından ortaya konulan tarihsel olarak tesis edilmiş bir düzenin merkezine indirilmiş bir soru olarak düşünölmelidir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu çalışma *logosa* dair yapmış olduğu bu fenomenolojik açıklamada *logosun* temel anlamını şu şekilde belirler: “düzen verme gayesiyle seçerek toplayıp bir araya getiren şey”. Bu ifadeyi daha da belirtik kılmak için Heideggerci anlamda fenomeni betimlemek adına yukarıda ortaya konan temel anlamlarıyla “explain” (yayılmak, yaymak) ve “interpret” (iki ya da daha fazla şey arasında gidip gelme) kelimelerini devreye sokmak uygun olacaktır. Bu durumu “explain” kelimesiyle düşünelim. Kendini kendisinde gösteren olarak fenomenin yayılmasıyla birlikte “seçerek toplayıp bir araya getiren şey” olarak *logos* yayılımın oluşturduğu kaotik durumdan çıkmak ve bu durumu düzenlemek gayesiyle fenomene dair olan şeyleri bir araya getirmeye çalışır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki fenomen, dünyada sürekli bir biçimde devinim içindeki karakteriyle bir yayılımın içindeyken *logos* bu hareketliliğe dokunur. Bu dokunma yayılımın daha da yayılmasını sağlayabilir de sağlamayabilir de. Her iki ihtimalde de *logos* dokunuşlarla bir tesis sürecine girmekten kendisini alıkoyamaz. Diğer bir ifadeyle Heidegger’in “fenomen kendisini

nasıl açıyorsa onu o şekilde ele almak gerekir" şeklindeki ilkesel tavrı burada söz konusu olamaz. Dolayısıyla fenomenolog aklına, diline hâkim olarak kendini geride tutamaz.

Şimdi de "düzen gayesiyle seçerek toplayıp bir araya getiren şey" olarak *logos*u *interpret* kelimesiyle ele alalım. "Bir noktadan diğer bir noktaya gidip-gelen bir şey" olarak fenomen sürekli bir hareketliliğin içerisinde. Fenomen bu hareketlilik içinde kendine doğru bir salınım durumundadır. Onun kendisi bu salınımla birlikte kendi oluşunun içerisinde. Bu oluş süreci fenomenin kendisine dair anlamının da salındığının göstergesidir. Diğer bir ifadeyle fenomenin anlamı bir salınım içerisinde olduğu için değişmez bir niteliğe sahip değildir. "Seçerek düzen maksadıyla toplayıp bir araya getiren şey" olarak *logos* da bu bağlamda salınımın saçtıkları şeyleri bütünsel bir niyetle derleyip belirleyemez. Nitekim her deneme, gelecekte gelecek bir başka denemenin kendisini Heideggerci anlamda destrüksiyona uğratacağı korkusuyla var olur.

Diğer taraftan bu çalışma *logos*u "düzen maksadıyla seçerek toplayıp bir araya getiren şey" şeklinde belirleyerek algıyı sadece dile indirgemekten kaçınmıştır. Bir başka ifadeyle dünya dilin nesnesi değildir. Aynı zamanda bu kaçınma şu önermeyi içine alır: Dünya sadece dille açıklanmaz. Mesela dilsel olarak kodlanma güdümüne maruz kalmayan bir imaj, dünyayı açıklayabilir. Dünya -ya da fenomen denilsin-kendisiyle açığa çıktığı gibi başka şeyle de açığa çıkartılır ki bu şu anlama gelir: sözlü bir beyan olsun ya da olmasın seçerek toplayıp bir araya getirme özelliğine sahip olan her şey Heideggerci anlamda fenomeni açığa çıkartma imkanına sahiptir. Bu açığa çıkarmanın kendisi de mutlak iyinin ve doğrunun yokluğudur. Nitekim düzen maksadıyla seçerek toplayıp bir araya getirme özelliğine sahip olan her şey -din, akıl, yasa, söz vb.- fenomeni açığa çıkarma işlevine sahipse aslında hiçbir şey otantik anlamda onu açığa çıkartamıyordur.

A Critical Essay: A New Characterization of "Logos" in The Context of Heidegger's Thought

Summary

İbrahim Günaydın

Dr.

Mimar Sinan University, Faculty of Science and Literature, Department of Philosophy, Istanbul, TR,

ORCID: 0000-0002-2794-594X

ibrahimgunaydin1@gmail.com

1. An Overview of the Concept of *Logos*

The word *logos* has been used in different meanings in the history of philosophy. For example, Heraclitus mentions of an all-encompassing *logos* and immanent to everything. Its means this (*logos*) is at the origin of the world and plays a role in all its processes. Plato refers to the "part of the soul concerned with the problems of thought" in his book *The Republic* with this word. Aristotle presents a *logos* on first principles and uses the term to mean "explanation, thesis, argument". Stoicism thinks that a supreme God, who rules the world with unlimited power and good will, is manifested in humans in the form of *logos* (divine word).

Guthrie, in the first book of his series on the history of Greek philosophy, titled *A History of Greek Philosophy: The Earlier Presocratics and The Pythagoreans*, cites many different uses of the Greek word *logos*. Some of them are: "anything said or matter written", "a story or narrative whether fictitious or a true history", "explanation of situation or circumstances", "an account of anything", "news, tiding, a speech", "talk, conversation in general", "measure, full or due measure", "correspondence, relation, proportion", "general principle or rule".

When Guthrie's quotes are analyzed, *logos* is, first of all, the transmission of an idea. This idea emerges in principle, in proportion, in proportion and through a network of relations. This transfer may take the form of a discourse as a statement of a situation or condition. Maybe it can express itself through writing, and even this transfer can occur through an image without the mediation of language and writing.

2. The Authenticity of *Logos* in Heidegger

Heidegger in *Being and Time*, says that *logos* has different meanings. He points out in his book that Plato and Aristotle used *logos* in many different meanings. However, according to Heidegger, these meanings are not based on the guidance of a basic meaning (*Grundbedeutung*). In the other words Heidegger was not satisfied with the interpretations about *logos* in the history of thought and then expressed his thought about *logos* examining the meanings of it in the book.

According to him, the first thing to do is to find the basic meaning of *logos*. Therefore, Heidegger goes back to the root of *logos* and tries to find its basic meaning. While doing such a research, he moves from its thought of phenomenology. In accordance with his thought, phenomenon is Being-in-itself. That means being shows (manifests) itself in itself (Sich-an-ihm-selbst-zeigen). In this context, the phenomenon does not show itself through anything else.

Heidegger asks the question: What is the basic meaning of the word *logos*? Anything other than this basic meaning is a semblance what shows itself as something which it is not or an appearance what does not show itself, but rather reports itself by way of something else that does show itself. In this context, if the meaning of a word is not its basic meaning, then that meaning covers that word. Hence the task Heidegger undertakes is to eliminate these semblances and appearances and turn to basic meaning. He performs a hermeneutic activity in accordance with his thought. The hermeneutic activity performed is not the re-establishment of a phenomenon. In other words, it does not enter into the process of making sense of the related word. This activity is to remove the covered of the phenomenon or to make it more visible if it does not have any cover. In this wise he discards semblances and appearances and then turns to the basic meaning. According to him, the basic meaning of the concept of *logos* is "discourse" (Rede). That means it is to make manifest what one is talking about in one's discourse. As a result, the basic meaning of the *logos* is an utterance which something is sighted in each case.

3. Phenomenological Relations in Heidegger in Specific to *Logos*

As examined above, what the *logos* refers to is discourse. The character of this discourse is that it is an utterance which something is sighted in each case. Besides, the discourse makes other things visible. In other words, it removes the veils on things. These veils are always an obstacle to reach the basic meaning of that thing. Heidegger's research on *logos* in *Being and Time* is based on such a ground. As pointed out in the above section, there is a network of phenomenological relations within this research. It is necessary to know what these relations are. In this way, the important points of the research made on *logos* will be obvious.

The primary pillar of this phenomenological relationship is signifier, signified and referent. The combination of these three forms a sign. The letters that make up *logos* are the material side of signifier. The meaning determined for *logos*: "an utterance which something is sighted in each case" is the referent and at the same time the basic meaning of the signifier (*logos*). The material side and the referent together form the signifier. A signifier can show many things but one of these things is the basic meaning of the signifier. As seen in *logos* research anything in Heidegger's thought rises to the level of phenomenon with its basic meaning. Otherwise it's just an semblance. Therefore phenomenon is one thing and semblance or appearance is another, but semblance or appearance can be a phenomenon in another context. This means that being gets its basic meaning in its particular field.

On the other hand, such Heideggerian thought, any future research, has the possibility to show that a referent, which is one of the elements of a sign, may in fact be a semblance that hides a phenomenon. This article was born out of such a possibility. Then it is possible to say perhaps what Heidegger has expressed on *logos* is

only a semblance or an appearance. Just as Heidegger argues that interpretations of the logos are actually a semblance or an appearance, so his own interpretation can be like that. Because in Heidegger's phenomenological thought, there is no universally stable criterion. As a matter of fact, the condition for a thing to be true is that it discovers being. If it does not discover it and at the same time covers then it is a lie. This idea is understood from Heidegger's research on *logos*. Moreover Heidegger introduces the word *alêtheia*, which means "truth" in Ancient Greek. He gives this word the meaning of "discover", "explore". In this context, according to Heidegger, *alêtheia* is the removal of the veils on the word logos.

4. Recharacterization of the *Logos*

Logos and its character refer to the same thing. As a matter of fact, the characterization made about something is the representation of the attempt to reveal the thing. This representation has emerged as a result of an investigation. The basis of this investigation is aletheia as the act of removing the veils. Aletheia prompts the investigation to act, it's like phenomenological activity of Heidegger in Being and Time. In other words, this investigation is the product of aletheia.

Logos is derived from the Greek word "legein" which means "to say, to speak, to declare, to calculate". The root of this word is based on the Proto-Indo-European language. This root is the Sanskrit word "leg", which means "to gather, compile, put together". These meanings of "leg" appear in the Latin word "legere" which means "to gather, to choose, to pluck, to read". As a result, the logos at the end of the word phenomenology originally came from the word "leg" which literally means "to collect, select, bring together for the purpose of ordering". It was taken from this root meaning and used for "reason/ratio" as ability to distinguish. *Logos* is also used for "judgment" as what is distinguished from collection of thoughts. Judgment about something has reasons. Therefore, one of the transferred meanings of the *logos* is cause. On the other hand, *logos* is also used for concept or definition. Because every concept and definition encompasses and brings together. One of the meanings used for *logos* is relationship that shows the ties between a community. Moreover *logos* corresponds to "discourse" as putting words together, collecting them and then expressing them. However, all of these comments (meanings) on *logos* are just semblances. Actually, the basic meaning of logos is "to collect by choosing". Through this basic meaning of *logos*, semblances or appearances aboved have emerged.

Conclusion

The basic meaning of *logos* is "the thing that selectively collects and brings together for the purpose of order". The interpretations made in the history of thought about this word, including Heidegger, are semblances or appearances in Heideggerian thought. Investigation in this article is based on Heidegger's hermeneutic method. What this study has done about *logos* is an investigation against the structure established by Heidegger. The revolt in this critical essay was made using his method aboved. Also this investigation is the manifestation of an authentic being who wants to get out of everydayness.

Phenomenon is in a spreading in the world with its non-stop and constantly moving character. *Logos* constantly touches phenomenon through its basic meaning expressed above. These touches can affect this spread in a positive or negative way. This spread of the phenomenon will slow down, perhaps accelerate. At the same time, these touches can reduce phenomenon to phenomenologist, contrary to Heidegger's thought. Thus, phenomenologist can distort the pure form of the spread of phenomenon in any way.

On the other hand, this study avoids reducing perception to language by determining the *logos* with the basic meaning above. The world is not the object of language and it cannot be explained by language alone. For example, an image that is not linguistically coded can reveal the world. Its mean everything that has the feature of selectively collecting and bringing together, whether it is an utterance or not, has the opportunity to reveal the phenomenon in Heideggerian thought. Such a thing indicates the absence of absolute good and truth. As a matter of fact, if everything that has the ability to selectively gather and bring together for the purpose of order, such as religion, reason, law, word, has the function of revealing the phenomenon, in fact, nothing can reveal it in an authentic sense.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Arnold, E. V. (1911). *Roman Stoicism: Being Lectures on The History of The Stoic Philosophy with Special Reference to Its Development The Roman Empire*. London: Cambridge University Press.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. New York: Cambridge University Press.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. (2. bsm.). İstanbul: Multilingual.
- Çüçen, A. K. (2003). *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Dürüşken, Ç. Çoraklı, E. (2017). "Antik Çağda Hermēnia". *Cogito*. 89. (59-77). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dwds. *Charakteristik*. <https://www.dwds.de/wb/Charakteristik>. Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2021.
- Etymonline. *Explain*. https://www.etymonline.com/search?q=explain&ref=searchbar_searchhint. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021.
- Etymonline. **pele*. https://www.etymonline.com/word/*pele?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_52599. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2021.
- Etymonline. *interpret*. https://www.etymonline.com/search?q=interpret&ref=searchbar_searchhint. Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2021.
- Etymonline. *logos*. https://www.etymonline.com/search?q=logos&ref=searchbar_searchhint. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2021.
- Etymonline. **leg*. https://www.etymonline.com/word/*leg?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_52572. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2021.
- Etymonline. *intelligence*. https://www.etymonline.com/word/intelligence?ref=etymonline_crossreference. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2021.
- Grondin, J. (2017). *Hermeneutik*. (Çev. H. K. Ökten). *Cogito*. 89. (7-41). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Guthrie, W. K. C. (1962). *A History of Greek Philosophy: The earlier Presocratics and The Pythagoreans*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gülenç, K. (2010). Bilim, Düşünme ve Varlık: Heidegger'de Fenomenolojik Hermeneutik. *Cogito*. 64. (280-299). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Günaydın, İ. (2021). Heidegger Özelinde Varlığın Sessiz Bir Beyanı Olarak İmaj. *Özne*. 35. (179-192). İstanbul, Konya: Çizgikitabevi.
- Heidegger, M. (1953a). *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Heidegger, M. (2008b). *Varlık ve Zaman*. (Çev. K. H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Heidegger, M. (2001c). *Being and Time*. (Çev. J. Macquarrie ve E. Robinson). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Liddell, H. G.; Scott, R. (1940). *A Greek-English Lexicon*. London: Oxford University Press.
- Ökten, K. H. (2017). Giriş'e Giriş: Varlık ve Zaman'ın "Giriş" Kısmı Hakkında Notlar. *Cogito*. 64. (89-105). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Palmer, R. (2003). *Hermenötik*. (Çev. İ. Görener). İstanbul: Anka Yayınları.
- Peters, F. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. (Çev. Hakkı Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Platon. (2012). *Phaidon: Ruh Üzerine*, (Çev. N. Kalaycı). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Turner, W. (1903). *History of Philosophy*. New York: Ginn & Company.
- Woleński, J. (2004) Aletheia in Greek Thought until Aristotle. *Annals of Pure and Applied Logic*. 127. (339-360).